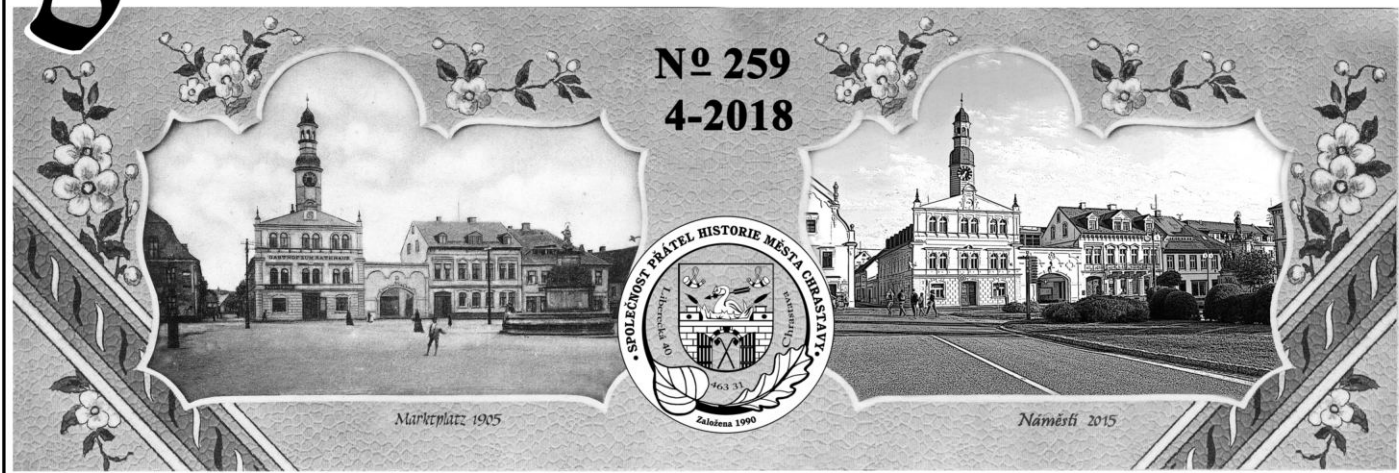

Bulletin společnosti přátel historie města Chrastavy

№ 259
4-2018

Rok 2018, takzvaný osmičkový rok, bude znamenat pro Českou republiku mnoho příležitostí k oslavným a vzpomínkovým akcím. Události v letech 1918, 1938, 1948 či 1968 patří neodmyslitelně k významným milníkům naší historie. Od vzniku republiky tomu bude v říjnu 2018 přesně 100 let!

*****

Výročí 100 let vyhlášení samostatnosti ČSR

Události roku 1917

Úvod:

Na počátku tohoto článku byla myšlenka, že všechny dějinné události, významné pro vznik naší republiky se formovaly v průběhu času. Snaha o samostatnost národní dostala konkrétní podobu v revolučním roce 1848 a od této doby můžeme sledovat vzestup národního vědomí. Vědomí ve všech oblastech kulturních. Století páry přineslo prudký rozmach techniky, hospodářství, kultury. Tento rozmach však doposud nikdy nebyl cenzurován etikou a lidskostí (a přestože se nacházíme v roce 2018 patrně nikdy nebude). Proto situace v Evropě rok před vznikem naší Československé republiky byla situace válečná.

Poměry v Evropě na počátku roku 1917:

Evropa byla ve válce, která byla do té doby nejkrutější válkou v jejích dějinách. Proti sobě bojovaly Trojspolek (v tomto roce již vlastně Čtyřspolek) tj. Německo, Rakousko-Uhersko, Turecko a Bulharsko) a Trojdohoda (v r.1917 Pětidohoda) Francie, Rusko, Britská říše, Itálie, Rumunsko a podpora i ze strany Řeckého království (král Alexandr) v bojích u Soluně. Představy všech mocností vstoupivších v roce 1914 do války o rychlém vítězství, byly nahrazeny tvrdou realitou nesmírných ztrát lidských životů. Ani Rakousko-Uhersko v čele s císařem, tehdy již Karlem I., mír doposud neuzavřelo.

Události v roce 1917:

Němci zahájili v lednu ponorkovou válku, ve které potápěli lodě dohody i lodě neutrální. Proto byla prezidentem Woodrowem Wilsonem vyhlášena válka Spojených států Německu. Italská fronta byla pro Rakousko-Uhersko přes počáteční dílčí úspěchy u Soči (řeka vlévající se do

terstského zálivu) zatlačena za Piavu (řeka ústící v zálivu benátském). Angličané dobyli v březnu Bagdad a na podzim Jaffu a Palestinu.

V Rusku vznikla 13. března 1917 revoluce v Petrohradě proti dvoru a vysoké šlechtě a byla zřízena zatímní vláda složená z občanů a car byl vzpourou vojska nucen odstoupit. Zatímní vláda v čele s knížetem G. J. Lvovem usilovala o konstituci se záměrem napravit chyby carského režimu a pokračovat ve válce na straně Dohody. Tato nová vláda zahájila počátkem července ofenzivu, avšak nastal úplný rozklad fronty, a to usnadnilo postup Německa a Rakousko-Uherska na východní frontě.

Občanské zástupce ve vládě vystřídal menševici (menšinová strana sociální demokracie) a eseři (sociální revolucionáři) a do čela vlády se postavil A. F. Kerenskij. Veřejné mínění však nepovažovalo tuto vládu za důvěryhodnou. 7. listopadu (v pravoslavném kalendáři 25. říjen) 1917 vzniklo nové povstání, ve kterém zvítězili bolševici, tj. většinová strana sociální demokracie v čele s V. I. Leninem a L. Trockým.

Události v roce 1917 v Čechách:

V Čechách v roce 1917 byl již zformován odbor, usilující o českou samostatnost. V jeho počátcích stál Tomáš Garrigue Masaryk a kroky, vedoucí k samostatnosti našeho státu činil v podstatě od počátku 1. světové války odjezdem do Itálie. U příležitosti 500. výročí smrti Mistra Jana Husa vyhlásil veřejně Rakousku boj. Pro český odbor získával i evropské přátele, mezi nimiž byl i Arnošt Denis, jehož dílo je dodnes uznáváno – např. Konec samostatnosti české. V roce 1915 odcestoval do Švýcarska Dr. Edvard Beneš. 14. listopadu 1915 vydal Český zahraniční komitét prohlášení podepsané poslanci Masarykem a Dürychem, kterým se český národ stavěl po bok Dohody v boji pro osamostatnění od Rakousko – Uherska. Pro organizaci odboje byla v Paříži ustavena Národní rada Československá. Jejím generálním tajemníkem byl Dr. Edvard Beneš. Již v této době (po r. 1916) se počaly formovat základy českých legií – bojových jednotek Čechů a Slováků, a to na západní frontě ve Francii, v Itálii (až v roce 1918) i na východní v Rusku.

Domácí odboj vznikl během války a projevil se kromě jednotlivých projevů i v účinné formě politické. Českoslovenští poslanci Rakousko – uherského říšského sněmu vytvořili Český svaz, jehož úkolem byl jednotný postup pro samostatný stát. V květnu 1917 čeští spisovatelé vydali projev k českému poslání (pod Kvapilovým a Jiráskovým vedením), aby aktivita národa byla směřována k samostatnosti české. Dne 30. 5. 1917 Český svaz na první schůzi poslanecké sněmovny vydal prohlášení (státoprávní ohrazení), že čeští poslanci na základě práva o sebeurčení i o státní právo historické „budou se domáhati o sloučení Čechů a Slováků v demokratický československý stát. I čeští sociální demokraté na říšské radě ve Vídni i na sjezdu ve Stockholmu v červnu 1917 vyhlásili boj o samostatnost národa.

V červenci 1917 vyhlásil císař Karel I. amnestii pro vězněné české politiky. Tím byli osvobozeni JUDr. Karel Kramář, JUDr. Alois Rašín a Václav Jaroslav Klofáč (předseda národně sociální strany).

Události dostávaly postupně spád a pro náš národ vyvrcholily v roce 1918. Tyto události budou jistě ve sdělovacích prostředcích všeho druhu letos prezentovány.

Československý stát prohlášen!

Zákon vydaný Národním výborem dne 28. října 1918.
**Samostatný stát československý
vstoupil v život.**

Abyste zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky, a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní správy svolává, nařizuje:

Čl. 1. Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s československou národní radou v Paříži jako orgánové jednomyslné vůle národa.

Čl. 2. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Čl. 3. Všecky úřady samosprávné, státní a župní, ústavy vnitřní, zemské, okresní, župní a obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosud platných zákonů a nařízení.

Čl. 5. Předsednictvu Národního výboru se ukládá, aby tento zákon provedlo.

Dáno v Praze, dne 28. října 1918.

Ant. Švehla v. r., **Jiří Stříbrný** v. r.,
dr. Al. Rašín v. r., **dr. Fr. Soukup** v. r.,
dr. Vavro Šrobár v. r.

Václavské náměstí 28. října 1918.

Poznámka na závěr:

Článek tento přináší pouze základní informace o událostech válečného roku 1917 ve vztahu k naší republice. Není zde nic ve vztahu k našemu regionu. V té době byla Chrástava a celé Liberecko osídlena německy mluvícím obyvatelstvem s českou menšinou. Útrapy války byly stejné pro všechny obyvatele a dodnes je připomínají pomníky padlých po celé zemi bez rozdílu. Naše republika vznikla na konci těchto válečných let a historii je třeba mít na zřeteli. Neustále připomíná myšlenku Karla Čapka: Kdo se neumí poučit z dějin, musí je znovu prožívat.

Použitá literatura:

Prof. E. Šmejkal Přehled československých dějin STUDIA Brno
Ivan Šedivý Češi, České země a Velká válka 1914 – 1918
Nakladatelství Lidové noviny 2001

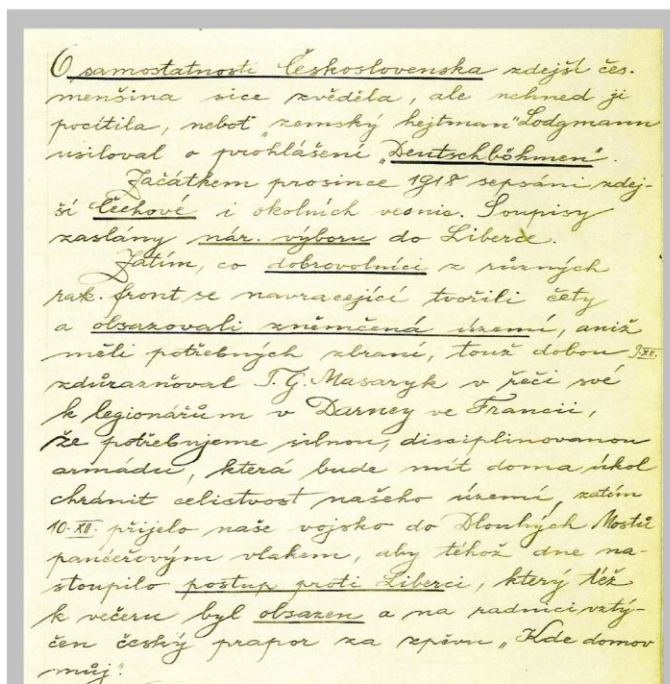
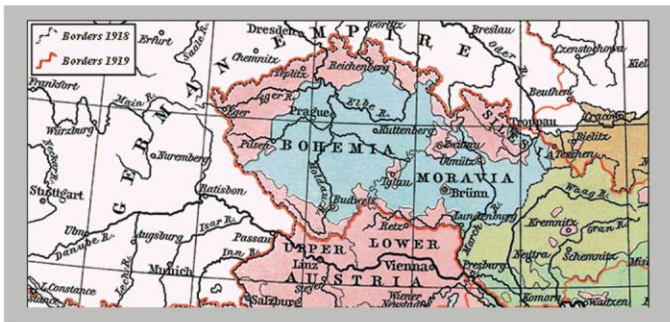
4. března 2018 zpracoval Ing.J.Sedlický

Situace u nás v roce 1918

Dne 28. října 1918 byl v Praze vyhlášen samostatný československý stát a mimo jiné v důsledku této události rakouský císař Karel I. abdikoval dne 11. listopadu 1918. Následně, dne 12. listopadu 1918, byla ve Vídni vyhlášena republika Německé Rakousko. Jednou z provincií tohoto nově vzniklého státu byly Německé Čechy (Deutschböhmen) – region, který vznikl a trval krátce po první světové válce, s hlavním městem Liberec. Rozkládal se v severních a západních Čechách, jakož i v Orlických horách, v oblastech obývaných především Němci. Již od 29. října 1918 byl zemským hejtmanem tohoto útvaru rakouský politik Raphael Pacher, který byl krátce na to, dne 5. listopadu 1918, vystřídán Rudolfem Lodgmanem von Auen. Pro německé obyvatelstvo požadovali uplatnění práva na sebeurčení. Političtí představitelé „českých“ a „moravských“ Němců usilovali o připojení k Rakouské republice, případně k Německu. Československá vláda tyto regiony považovala za své území. Koncem listopadu 1918 počaly československé jednotky tažení do vzbuřených oblastí, takže již 16. prosince 1918 byl obsazen Liberec a dne 27. prosince 1918 bylo dobyto poslední velké vzbuřené město Litoměřice. Povstalecká správa utekla z Liberce přes Drážďany do Vídně. Lodgman von Auen se ještě zúčastnil v roce 1919 jednání o Saint-Germainské smlouvě, která ale potvrdila příslušnost Německých Čech - Deutschböhmen - k Československu.

Kopie zápisu ze školní kroniky České školy obecné.

Celou kroniku naleznete na webu města Chrastavy.

Ze školní kroniky České zemské školy obecné:

R. 1910 soukromým sčítáním zjištěno v Chrastavě, Dol. a Hor. Chrastavě kol 1100 Čechů. Třeba že mezi nimi bylo hojně mladých dělníků a dělnic bez rodin, musilo již tehdy býti zde tolik čes. dětí, že měly nárok na zřízení české školy.

Že rodiče pamatovali na svou řeč mateřskou vidno již z toho, že 5. I. 1913 začala „D.t. jednota „Svornost“ kurs čtení a psaní jazyka čes., do kterého zprvu sice přišlo pouze 8, ale již 21. I. 1913 zapsáno až 26 žáků. Za to, že „Svornost“ chtěla aspoň základy čes. čtení a psaní dětem položit, zle zkoušeli příslušníci české menšiny nejen od státních ale i od městského úřadu. Při demonstracích plivali jim rozvášnění Němci do oken, z bytů je vypovídali, z práce vyháněli ba i tělesného násilí se dopouštěli, takže ojedinelý Čech beze zbraně prý nevycházel.

Ztřeštěnost nepřátel českého obyvatelstva jen zvětšily anenské patenty z r. 1913, jimiž místo zemského výboru dosazena císařská zemská správní komise.

R. 1914 byl osudným též mnohým zdejším pracovníkům.

Mobilisací vyšťvaní četní muži, aby janičářsky pomohli Teutonům běsnícím kout okovy pro národy bratrské: Srby a Rusy. Avšak přepočítla se velmi Germania. České školy a spolky vočkovaly budoucím brancům dosti smyslu pro slovan-skou vzájemnost, takže ve strašném běsnění války světové věděli naši lidé, kde je jejich místo a dle hlasu srdce se řídili. Přешli k Rusům a Srbům, později i Italům a Francouzům. Ze zdejších Čechů vstoupil do čs. legií v Rusku Em. Poldauf, Fr. Eis a Jos. Bakal, z nichž poslední však nevytrval, ale přešel do rudé armády ruské. Ve franc. legiích čs. byl Rudolf Němec z Nové Vsi, který škole daroval praporek telegrafistů a j. památky. V italských legiích čs. byl František Turpiš, Vilem Nigrin a Fr. Tomáš.

Frant. Turpiš narodil se 7. I. 1898 v Chrastavě, č. 82. Musil nastoupit do rak. armády, přešel však do Itálie. Tam vstoupil 12. 5. 1918 do československých legií. Přešel znova na frontu, ale byl Rakušany zajat a 19. VI. 1918 v St. Stinu oběšen.

Co vše za světové války trpělo čes. obyvatelstvo zdejší, nelze ani vše vypsat. Bída o živobytí byla všude, ale zde k velké nouzi o potraviny přistoupila ještě bezohlednost, ba jízlivost starostova. Vyprávěla také Češka zdejší, že když přišla matka k měšťanovi prosit o přiděl mouky, zval ji, aby si k němu přišla koupit provaz. Ký div, že ze zoufalství, hladu, zimy mnohá žena ujela odtud i s dětmi k příbuzným do vnitř Čech, kde za skývu chleba pracovala, kde mohla. Žel, že slabé povahy zneužily bídy a kupovaly mezi českými sedláky potraviny, které s velikým zdražením zde prodávaly.

Rozvaze prof. Tomáše Gar. Masaryka, Edv. Beneše, odvaze Mil. Rastislava Štefánika a legionářů, vytrvalosti všech Čechů a věrnosti Čechů ve zněmčeném území čes. zemí vděčíme, že 28. října 1918 byla v Praze vyhlášena samostatnost našeho státu s národem živým, třeba zbičovaným čtyřletou litící válečnou zhoršovanou protičeským záštítem přepiatců rakouskomaďarských, jejichž ministr Czernin prohlašoval, že Čechové budou vydáni jenom jako mrtvola.

O samostatnosti Československa zdejší čes. menšina sice zvěděla, ale nehned ji pocítila, neboť zemský hejtman Lodgmann usiloval o prohlášení „Deutschböhmen“. ...

*****

Jiný pohled na dobu 1. světové války a konec monarchie zejména v Chrastavě přináší kniha **Kratzau – Schicksal einer sudetendeutschen Stadt** (Chrastava – osud sudetoněmeckého města), vydaná v Německu v roce 1966. Dále přinášíme výtah textu z této knihy týkající se válečného období:

Když zvony na chrastavské kostelní věži oznamovaly přelom nového roku 1913/14, nikdo u nás doma netušil, jaká pohroma nastane v tomto roce a že podle jednoho anglického státníka v Evropě pohasnou světlá.

I když se v tomto čtyřletém zápase naše město našťestí nestalo dějištěm bojů, byly jeho bezprostřední účinky velmi patrné. Vše začalo mobilizací 9. severočeského sboru (se sídlem v Litoměřicích), která byla veřejně vyhlášena 26. července 1914 i na chrastavském Tržním náměstí bubnováním městského policisty Antona Simona. Všichni činní vojáci do věku 36 let museli narukovat ke svým oddílům. Druhého dne se jich stovka sešla na náměstí a pak odjeli vlakem ve dvě hodiny do Liberce. Jejich nálada byla optimistická a všichni doufali, že budou do posvácení zase doma. Většina záložníků z okolí patřila k 94. pěchotnímu regimentu, který byl okamžitě nasazen do Srbska, zatímco oba mladoboleslavské regimenty domobrany číslo 10 odjely na ruskou frontu do Haliče.

Již v srpnu 1914 byli povoláni k výcviku na jaře odvedení rekuti, a taktéž druhá várka záložníků do 42 let. Nešťastná dvoufrontová válka si vynucovala stále rostoucí počet vojáků. Protože mnoho obyvatel Chrastavy sloužilo v řadách 94. regimentu, byli předurčení kráčet po cestě plné hrdinství, ale i velkých ztrát. Již v zářijových dnech roku 1914 dorazily první zprávy o padlých. ....

Naše město přišlo o mnoho mužských obyvatel, které v jejich práci musely zastoupit ženy, staří lidé a děti. Textilní továrny pracovaly z valné části pro potřeby vojska. Rok od roku se všeobecně zhoršovala i situace se zásobováním. Městská správa vydávala každé 4 týdny potravinové lístky - s výjimkou zemědělců coby samozásobovatelů. Úřad byl zodpovědný i za přidělování přidělových potravin pekařům, řezníkům a obchodníkům. I uhlí se vydávalo na základě seznamu zájemců. Od roku 1917 se už potravinové lístky téměř nevydávaly. Příděly na hlavu a zásobování prodejen byly tak omezené, že už nebylo co prodávat. To se dělo pouze na radnici. ....

Veškeré tyto jevy a s tím spojené tělesné a duševní zátěže, které se nejsilněji dotýkaly německy mluvících oblastí Rakouska a tady se hlavně projevovaly ve městech, měly vliv na konec války a tím na válečné jednotky. Všude se začala šířit určitá únava z války. To se hodilo socialistickým myšlenkám a silám. Mírové snahy mladého císaře Karla, stejně jako jeho plány na vnitřní reorganizaci Rakouska - Uherska už nevedly k žádnému výsledku. I odstoupení Ruska po bolševické revo-

luci roku 1917 a brestlitevský mír z března 1918 nevedly k žádnému rozhodnému ulehčení, neboť rakouské jednotky byly právě oslabovány nejtěžšími krvavými ztrátami, neněmecké útvary vykazovaly snahy o rozpuštění a italská fronta vyžadovala nasazení stále větších útvarů. Tak se nezdolitelně blížil tragický konec války a tím i c. k. monarchie. Strádáním a hladem zesláblí lidé byli navíc zasaženi těžkou epidemií chřipky. Šířila se od října 1918 do roku 1919. Tato nemoc řádila pochopitelně nejhůř v průmyslových oblastech s hustým počtem obyvatel a špatným zásobováním potravinami. Mezi vyhublými sudetskými Němci si vyžádala obzvlášť vysoké oběti. Liberec měl během kulminace této choroby denně 15 mrtvých. Na chřipku zemřelo hodně obyvatel i v Chrastavě. Přesný počet ale není znám. Statistici předpokládají, že celosvětově počet úmrtí na chřipku (21 miliónů) přesáhl počet padlých na bojišti (8,5 miliónů). Chrastava oplakala v letech 1914-1918 222 válečných obětí, jejichž jména jsou zapsána na pamětní desce jižní strany kostela. Mnoho Chrastavanů se ze zajetí vrátilo až později - někteří z Ruska až ve dvacátých letech. ....

Během posledního válečného roku povolal chrastavský starosta Neumann do úřadu městské rady dva zástupce sociálně-demokratického dělnictva: tajemníka odborové organizace Wolf-Schwerdtnera a vedoucího spotřebního družstva Schefela. Oba dva se již spolupodíleli na stále obtížnějším zabezpečování obyvatel města. Byli také svědky přímluv starosty u krajského hejtmanství ohledně zlepšení potravinových přidělů. Tyto skutky však zůstaly bez odezvy. Navrátili se vojáci, stržení "listopadovým socialismem" svolali Střeleckého domu slavnostní shromáždění navrátilců, na které pozvali starostu a městskou radu. Avšak pořadatelé byli spíš Doddůstojníci než vyhladovělí a zoufalí frontoví vojáci, kteří si jen málo dělali ze špatných zásobovacích poměrů. Starosta Neumann informoval o bezútešné situaci posledních dvou let a vylíčil, co všechno udělal, aby ochránil obyvatele před extrémním hladem. Když byl za to ostře napaden, oba sociálnědemokratičtí zástupci se ho statečně zastali, zatímco ho ostatní radní nechali na holičkách. Druhý den dal starosta rozhořčeně k dispozici svůj úřad. Téměř osm let řídil osud města s velkou vervou a činorodostí. ....

Důležitým dějinným událostem v Chrastavě se budeme věnovat v některém z příštích bulletinů.

Bulletin Společnosti přátel historie města Chrastavy

№ 259 bylo vydáno v dubnu 2018

Vydává jako přílohu Chrastavských listů a pro svoji potřebu Společnost přátel historie města Chrastavy.

Toto číslo připravili: Jana Zahurancová, Jaromír Sedlický, Petr Medřický

Překlad z němčiny: Marta Berglová

Napsat nám můžete na e-mail: sphmch@volny.cz

